

MINTAQA IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA KLASTERLASH MEXANIZMINI NAZARIY ASOSLARI.

Movlonova Dilrabo Nomoz qizi

Qarshi davlat texnika universiteti 2-bosqich magistranti

dilrabomavlonova2706@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada mintaqa iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda klasterlashning nazariy va metodologik asoslari tahlil qilingan. Klaster yondashuvining mintaqaning iqtisodiy salohiyatini oshirish, innovatsion faoliyatni rag'batlantirish, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish tarmoqlari o'rtasidagi kooperatsiyani mustahkamlashdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, klasterlashning asosiy tamoyillari, kontseptual asoslari hamda hududlarning raqobatbardoshligini oshirishga ta'siri ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: mintaqa iqtisodiyoti, barqaror rivojlanish, klasterlash, klaster siyosati, innovatsiyalar, hududiy rivojlanish, raqobatbardoshlik, kooperatsiya, iqtisodiy samaradorlik.

Kirish Global iqtisodiyotning raqobatbardoshligi sharoitida hududiy rivojlanishning barqarorligini ta'minlash uchun klasterlash mexanizmi muhim ahamiyat kasb etadi. Klaster — bu geografik jihatdan yaqin joylashgan, o'zaro hamkorlik qiluvchi ishlab chiqarish korxonalari, xizmat ko'rsatish tashkilotlari, ilmiy-tadqiqot markazlari va davlat institutlaridan iborat tizimdir. U mintaqaning iqtisodiy faolligini oshirish, innovatsiyalarni rag'batlantirish va resurslardan samarali foydalanishni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu sababli klasterlashning nazariy asoslarini o'rganish dolzarb ilmiy masala hisoblanadi. Shuningdek, klasterlash mexanizmi barqaror rivojlanishning ijtimoiy jihatlariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Xususan, yangi ish o'rinlari yaratish, mahalliy aholining daromadlarini oshirish, tadbirkorlik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash va resurslardan oqilona foydalanish orqali mintaqaviy tenglikka erishiladi. Shu bois klasterlashning nazariy

asoslarini puxta o'rganish nafaqat iqtisodiy samaradorlik, balki ijtimoiy barqarorlikni ham ta'minlashga xizmat qiladi.

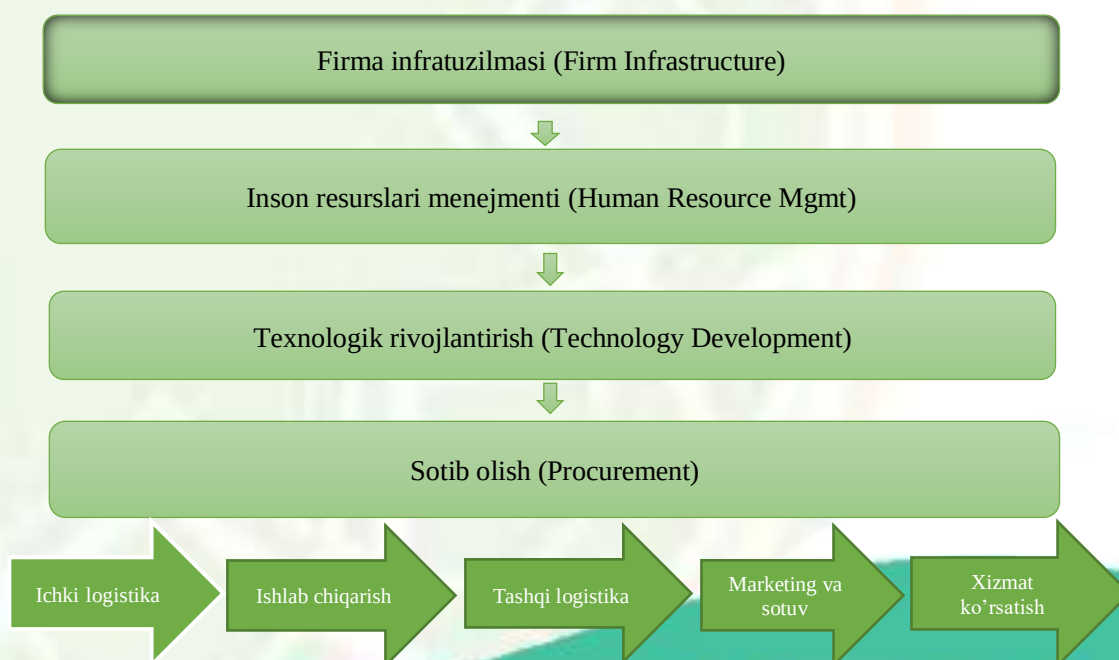
Klasterlash mexanizmini jahon iqtisodiyotidagi ahamiyati ham katta. Masalan, Xitoyning Shenzhen elektronika klasterida 90 mingdan ortiq kompaniya faoliyat ko'rsatmoqda. Hududning yalpi ichki mahsuloti 1980-yildagi \$200 mln dan 2022-yilda \$475 mlrd ga yetdi, ya'ni 40 yildan sal ko'proq vaqt ichida iqtisodiyot 2 000 martadan ortiq o'sdi. Shenzhen hozirda Xitoyning umumiy eksportining **10%** ini ta'minlamoqda.

Mintaqa iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda klasterlash mexanizmi bo'yicha xalqaro miqyosda tadqiqot olib borgan mashhur olimlardan Maykl Porter klasterlash nazariyasini zamonaviy iqtisodiyotdagi asosiy drayver sifatida taqdim etadi. Unga ko'ra, klasterlar firmalar, ta'minotchilar, xizmat ko'rsatuvchilar, universitetlar va davlat muassasalari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirib, raqobatbardoshlikni va innovatsion rivojlanishni ta'minlaydi. Enright klasterlarni mintaqaviy iqtisodiy o'sish mexanizmi sifatida ko'rib, ularning turlari (sanoat, xizmatlar, texnologik) va rivojlanish bosqichlarini tahlil qiladi. Olim klaster siyosatini ishlab chiqishda nazariy va amaliy tafovutlarga e'tibor qaratadi. Ketels, C. Klaster siyosati bo'yicha ilmiy bahslarni umumlashtiradi. Muallif mintaqalarda klasterlashning barqaror rivojlanishiga ta'siri, davlatning roli va klaster siyosati samaradorligini o'lchash mezonlarini ko'rsatadi. Bergman, E.M., Feser, E.J.lar klasterlarning turli davlatlardagi amaliy qo'llanilishini taqqoslaydi. Ular mintaqaviy iqtisodiyotlarda sanoat klasterlarining ahamiyatini, bandlik va investitsiyalarga qo'shgan hissasini ko'rsatib beradi. Hududiy rivojlanishdagi ahamiyati klasterlash mexanizmi hududiy iqtisodiy siyosatda strategik vosita sifatida qaraladi. Chunki u nafaqat sanoat va xizmat ko'rsatishning barqaror rivojlanishini kafolatlaydi, balki mahalliy aholi uchun yangi ish o'rinlari yaratadi, tadbirkorlik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlaydi va hududiy ijtimoiy-iqtisodiy tenglikni mustahkamlaydi. Shu sababli hududiy klaster – bu nafaqat ishlab chiqarish zanjirida qo'shilgan qiymat

yaratish mexanizmi, balki **hududning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlovchi institutsional model** hamdir.

Qiymat zanjiri (Value Chain), mahsulot yoki xizmatning yaratilishidan tortib, iste'molchiga yetkazib berilishigacha bo'lgan barcha jarayonlar va faoliyatlar majmuasi tushuniladi. Bu konsepsiyani ilk bor Maykl Porter (Michael Porter) 1985-yilda o'zining "Raqobat ustunligi" (Competitive Advantage) kitobi orqali ommaga tanishtirgan. Qiymat zanjiri korxona yoki tashkilot ichidagi barcha faoliyatlarni, shuningdek, mijozlarga qiymat (arzimoq) yaratishga qaratilgan ishlab chiqarish, marketing, sotish va xizmat ko'rsatish kabi jarayonlarni o'z ichiga oladi. Klasterlar mahalliy resurslardan samarali foydalanish asosida mintaqalarda iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi, o'sish nuqtalarini shakllantiradi. Bu nuqtalar hududning iqtisodiy rivojlanish lokomotiviga aylanadi. Klasterlar hududning tabiiy-iqtisodiy salohiyatidan oqilona foydalanish asosida iqtisodiyot tarmoqlarida samarali qo'shilgan qiymat zanjirini yaratadi, yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlarni ishlab chiqarish orqali iqtisodiy agentlar daromadlarini oshiradi. Ular hudud ixtisoslashgan tarmoqlar (yadro subyektlar) bazasida shakllantirilib, iqtisodiyotning boshqa soha va tarmoqlariga mansub subyektlarlar, ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzulma rivojlanishi, aholi farovonligi ortishiga xizmat qiladi.

1-rasm. Porterning qiymat zanjiri (Value Chain) modeli – struktura.

1-rasmdagi Porterning Qiymat Zanjiri (Value Chain) modelini tahlil qiladigan bo'lsak, yordamchi faoliyatlar (Support Activities) – yuqoridagi bloklar butun korxona va tashkilot faoliyatini **qo'llab-quvvatlovchi** bazaviy jarayonlarni ifodalaydi. Ular bevosita mahsulot ishlab chiqarmasada, asosiy faoliyatlarni samarali bajarilishiga imkon beradi. **Firma infratuzilmasi** – boshqaruv, moliyaviy nazorat, strategiya ishlab chiqish va huquqiy xizmatlar orqali korxona barqaror faoliyat yuritishini ta'minlaydi. **Inson resurslari menejmenti** – xodimlarni yollash, o'qitish, rivojlantirish va rag'batlantirish orqali mehnat unumdorligini oshiradi.

Xulosa va takliflar. Klastr tizimini joriy etish, zamonaviy qishloq xo'jaligi va issiqxona xo'jaliklarini yaratish hamda ishlab chiqarishni kengaytirish nafaqat hosildorlikni, balki aholining turmush darajasini sezilarli darajada oshirish imkonini berdi. Ushbu yangi tuzilma agrar va boshqa sohalarni rivojlanishga olib keldi. Fikrimizcha xorij tajribalarini mamlakatimizda qo'llash uchun marketing strategiyasini ishlab chiqish zarur. Quyidagi strategiyalarni qo'llash orqali klasterning bozor muvaffaqiyati ta'minlanadi.

FAYDALANILGAN ADABIYOT VA MANBALAR:

1. Drucker, P. *Management: Tasks, Responsibilities, Practices*. New York: Harper & Row, 2018.
2. Mintzberg, H. *Structure in Fives: Designing Effective Organizations*. Prentice Hall, 2017.
3. Kaplan, R., Norton, D. *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Boston: Harvard Business School Press, 2019.
4. McKinsey & Company. *Banking Transformation and Digital Finance*. Washington, 2021.
5. World Bank. *Digital Financial Services: Overview and Implications for Banks*. Washington, 2020.
6. International Monetary Fund (IMF). *Banking Sector Reform in Emerging Economies*. Washington, 2021.

7. G'oziev, G'., Xudoyberganov, B. *Bank Menejmenti*. Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
8. Shohazamiyov, Sh.Sh. *Bank Tizimida Transformatsiya va Innovatsiyalar*. Toshkent: Ilm-Ziyo, 2022.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 14-dekabrdagi PF-57-son "O'zbekiston bank tizimini rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni.